

MATEMATIKA I.

prof. RNDr. Gejza Dohnal, CSc.

I. Základy lineární algebry

Matematika I.

I. Lineární algebra

II. Základy matematické analýzy

III. Diferenciální počet

IV. Integrální počet

~~Vektorové prostory, matice, soustavy lineárních~~

~~Reálné čísla, posloupnosti, funkce, limity, derivace~~

~~Derivace funkcí, vlastnosti, derivace, výpočet~~

Primitivní funkce, integrál, vlastnosti a výpočet
neurčitého integrálu, Riemannův integrál a jeho
aplikace, numerický výpočet. (9.-13. týden)

Matematika I.

Informace Ústavu technické matematiky (ÚTM FSI ČVUT):

<http://mat.fs.cvut.cz>

Informace o předmětu Matematika I:

<http://marian.fsik.cvut.cz/~mraz/Matematika%201.htm>

Garant předmětu: doc. František Mráz, **e-mail:** Frantisek.Mraz@fs.cvut.cz

(kontakt pro zasílání dotazů, námětů, připomínek ...)

2 úrovně: A a B (A je nutno až pro absolvování TZSI, jinak volitelná. Čtěte fakultní mail!

Přednáška: středa 10:45 v D266 a pátek 9:00 v D266, možnost i v angličtině.

Cvičení: 2x v týdnu dle rozvrhu (povinné)

Seminář z Matematiky I: libovolný, **zkouška po částech** (navíc jeden termín),

- úroveň A: úterý, 17:45 v D256, Bodnár nebo čtvrtek 17:45 D366, Prokop
- úroveň B: úterý 17:45 v D266, Šístek,

Repetitorium: čtvrtek 16:00 D133, Kittlerová (od 10.10, 6 týdnů, zápočet)

Matematika I.

Základní doporučená literatura:

- [1] **J.Neustupa: Matematika I.** Skriptum Strojní fakulty. Vydavatelství ČVUT, Praha 2010 (a starší vydání: 2008...).
- [2] **S. Kračmar, F. Mráz, J.Neustupa: Sbíрка příkladů z Matematiky I.** Skriptum Strojní fakulty. Vydavatelství ČVUT, Praha 2013 (i starší, ale s jiným číslováním příkladů). Skripta obsahují vybrané úlohy ze zkoušek z minulých let.

Další doporučená literatura

- [5] **E.Brožíková, M.Kittlerová: Diferenciální počet funkcí jedné proměnné.** Řešené příklady. Skriptum Strojní fakulty. Vydavatelství ČVUT, Praha 2004.
- [6] **MATEMATIKA I - ukázka zkouškových testů.** Webové stránky ÚTM, odkaz Matematika I, též tištěné ve firmě Copia v budově na Karlově nám.
- [7] **J.Neustupa: Mathematics I.** Skriptum Strojní fakulty. Vydavatelství ČVUT, Praha, 2004. (Anglická verze skripta [1].)

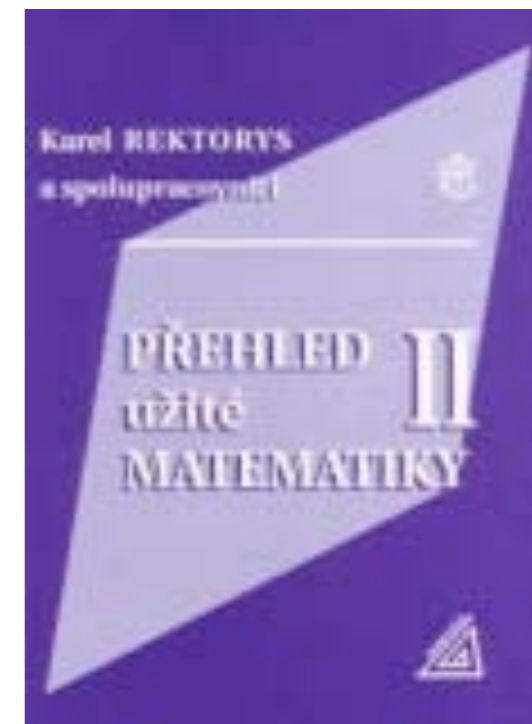
Matematika I.

Literatura k doplnění znalostí a počítání příkladů ze středoškolské matematiky:

- [8] **F. Mráz: Opakování středoškolské matematiky** (vybrané partie).
Webové stránky ÚTM pod odkazem Matematika I.
- [9] **J. Černý a kolektiv: Matematika - přijímací zkoušky na ČVUT.**
Nakladatelství ČVUT Praha, 2007 (stručný přehled a příklady ze středoškolské matematiky, částečně i řešené).

Literatura pro ty, kteří to se studiem techniky myslí vážně:

- [10] **K. Rektorys a spol.: Přehled užité matematiky I, II.** Nakladatelství Prometheus, 7. vydání 2000.
(Encyklopedie aplikované matematiky)

Matematika I.

I. Lineární algebra

- I.1. Reálný aritmetický vektorový prostor
- I.2. Lineární závislost a nezávislost skupiny vektorů
- I.3. Vektorový prostor, obecná definice
- I.4. Dimenze a báze vektorového prostoru, podprostor
- I.5. Matice
- I.6. Hodnota matice
- I.7. Determinant matice
- I.8. Inverzní matice
- I.9. Soustava lineárních algebraických rovnic
- I.10. Frobeniova věta
- I.11. Metody řešení soustav lineárních algebraických rovnic
- I.12. Vlastní čísla a vlastní vektory matice

Matematika I.

těleso reálných čísel

0. Reálná předmluva

Vlastnosti reálných čísel: $(\mathbf{R}, +, \cdot, 0, 1)$

- pro všechna $a, b, c \in \mathbf{R}$ je $a + b = b + a \in \mathbf{R}$ (sčítání je komutativní)
 $u + (v + w) = (u + v) + w$ (sčítání je asociativní)
- existuje **nulový prvek** $0 \in \mathbf{R}$ tak, že pro všechna $a \in \mathbf{R}$ je $0 + a \in \mathbf{R}$
- pro každé $x \in \mathbf{R}$ existuje **opačný prvek vzhledem ke sčítání** $y \in \mathbf{R}$ tak, že $x + y = 0$
- pro libovolné $a, b, c \in \mathbf{R}$ je $a \cdot b = b \cdot a \in \mathbf{R}$ (násobení je komutativní)
 $a \cdot (b \cdot c) = (a \cdot b) \cdot c$ (násobení je asociativní)
- násobení a sčítání jsou **distributivní**: $\forall a, b, c \in \mathbf{R}: a(b + c) = a \cdot b + a \cdot c$
- existuje **jednotkový prvek** $1 \in \mathbf{R}$ tak, že pro všechna $a \in \mathbf{R}$ je $1 \cdot a \in \mathbf{R}$
- pro každé reálné x , $x \neq 0$ existuje v $\mathbf{R}$ **opačný prvek vzhledem k násobení** $y \in \mathbf{R}$ tak, že $x \cdot y = 1$

Matematika I.

I. Lineární algebra

I.1. Vektorový prostor

Definice: Je-li $\mathbf{R}$ množina reálných čísel a n je nějaké přirozené číslo, potom uspořádanou n -tici reálných čísel $\mathbf{a}=(a_1, a_2, \dots a_n)$ budeme nazývat (*reálným*) *aritmetickým vektorem*. Číslo a_i nazýváme *i -tou složkou* vektoru $\mathbf{a}$. Číslo n je *rozměr* vektoru $\mathbf{a}$.

Sčítání aritmetických vektorů:

$$\mathbf{a}+\mathbf{b} = (a_1, a_2, \dots a_n) + (b_1, b_2, \dots b_n) = (a_1+b_1, a_2+b_2, \dots a_n+b_n)$$

Násobení vektoru reálným číslem $r \in \mathbf{R}$:

$$r.\mathbf{a} = r.(a_1, a_2, \dots a_n) = (r.a_1, r.a_2, \dots r.a_n)$$

I.1. Vektorový prostor: Reálný aritmetický vektorový prostor

Reálné aritmetické vektory o rozměru n tvoří *reálný aritmetický vektorový prostor*, který budeme označovat $V(\mathbf{R}^n)$ nebo zkráceně pouze $\mathbf{R}^n$.

Vlastnosti:

- pro všechna $\mathbf{a} \in \mathbf{R}^n$, $\mathbf{b} \in \mathbf{R}^n$ je $\mathbf{a} + \mathbf{b} \in \mathbf{R}^n$
- existuje nulový prvek $\mathbf{0} \in \mathbf{R}^n$ tak, že pro všechna $\mathbf{a} \in \mathbf{R}^n$ je $\mathbf{0} + \mathbf{a} \in \mathbf{R}^n$
- pro každé $\mathbf{x} \in \mathbf{R}^n$ existuje opačný prvek $\mathbf{y} \in \mathbf{R}^n$ tak, že $\mathbf{x} + \mathbf{y} = \mathbf{0}$
- sčítání je asociativní: $\mathbf{u} + (\mathbf{v} + \mathbf{w}) = (\mathbf{u} + \mathbf{v}) + \mathbf{w}$
- sčítání je komutativní: $\mathbf{u} + \mathbf{v} = \mathbf{v} + \mathbf{u}$
- pro libovolné $\mathbf{a} \in \mathbf{R}^n$, $r \in \mathbf{R}$ je $r \cdot \mathbf{a} \in \mathbf{R}^n$
- násobení číslem je asociativní: $\forall a, b \in \mathbf{R}, \mathbf{x} \in \mathbf{R}^n: a(b \cdot \mathbf{x}) = (ab) \cdot \mathbf{x}$
- násobení číslem je distributivní:

$$\forall a \in \mathbf{R}, \mathbf{u}, \mathbf{v} \in \mathbf{R}^n: a(\mathbf{u} + \mathbf{v}) = a \cdot \mathbf{u} + a \cdot \mathbf{v}$$

$$\forall a, b \in \mathbf{R}, \mathbf{v} \in \mathbf{R}^n: (a + b) \cdot \mathbf{v} = a \cdot \mathbf{v} + b \cdot \mathbf{v}$$

I. 2. Lineární závislost a nezávislost skupiny vektorů

Je-li $\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \dots, \mathbf{a}_k$ skupina vektorů z vektorového prostoru V a $r_1, r_2, \dots, r_k$ jsou reálná čísla, potom vektor $\mathbf{v}$, který vznikne součtem

$$\mathbf{v} = r_1 \cdot \mathbf{a}_1 + r_2 \cdot \mathbf{a}_2 + \dots + r_k \cdot \mathbf{a}_k,$$

nazýváme *lineární kombinací* vektorů $\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \dots, \mathbf{a}_k$.

Definice: Množina vektorů $\{\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \dots, \mathbf{a}_k\}$ z vektorového prostoru V je *lineárně závislá* právě tehdy, když existuje k -tice čísel $\{r_1, r_2, \dots, r_k\}$ z nichž alespoň jedno je nenulové taková, že

$$r_1 \cdot \mathbf{a}_1 + r_2 \cdot \mathbf{a}_2 + \dots + r_k \cdot \mathbf{a}_k = \mathbf{0}$$

Poslední rovnice napsaná po složkách má tvar soustavy lineárních algebraických rovnic

$$r_1 \cdot a_{11} + r_2 \cdot a_{21} + \dots + r_k \cdot a_{k1} = 0$$

$$r_1 \cdot a_{12} + r_2 \cdot a_{22} + \dots + r_k \cdot a_{k2} = 0$$

.....

$$r_1 \cdot a_{1n} + r_2 \cdot a_{2n} + \dots + r_k \cdot a_{kn} = 0$$

Lineární nezávislost (LNZ) znamená, že tato soustava má jediné, pouze nulové řešení.

I.5. Matice

$$A = \begin{pmatrix} a_{11}, & a_{12}, & \dots & a_{1n} \\ a_{21}, & a_{22}, & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1}, & a_{m2}, & \dots & a_{mn} \end{pmatrix}$$

$m =$ počet řádků,
 (řádkové vektory)

$n =$ počet sloupců, sloupcové vektory

- A je matice typu $m \times n$
- je-li $m=n$ matice se nazývá *čtvercová* ; jinak je *obdélníková*
- prvky $a_{11}, a_{22}, \dots, a_{nn}$ tvoří *hlavní diagonálu* matice A

příklady matic:

$$B = \begin{pmatrix} 8, & -1, & 5, & 15, & -7, & 2 \\ 0, & 3, & -11, & 5, & -12, & 24 \\ -4, & 8, & 0, & 7, & -3, & 0 \end{pmatrix} \quad C = \begin{pmatrix} 1, & 4, \\ 2, & 0, \\ 3, & 5, \\ -2, & 8, \\ 4, & 0, \end{pmatrix} \quad D = (1, 4, 2, 0, 3)$$

$$E = \begin{pmatrix} 4 \\ 0 \\ 3 \\ 2 \end{pmatrix}$$

I.5. Matice, příklady

$$F = \begin{pmatrix} a_{11}, & a_{12}, & \cdots & a_{1n} \\ 0, & a_{22}, & \cdots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0, & 0, & \cdots & a_{mn} \end{pmatrix}$$

horní
trojúhelníková

$$F = \begin{pmatrix} 2, & 1, & 0 \\ 0, & 3, & 5 \\ 0, & 0, & 1 \end{pmatrix}$$

$$G = \begin{pmatrix} a_{11}, & 0, & \cdots & 0 \\ a_{21}, & a_{22}, & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1}, & a_{m2}, & \cdots & a_{mn} \end{pmatrix}$$

dolní
trojúhelníková

$$G = \begin{pmatrix} 2, & 0, & 0 \\ 1, & 3, & 0 \\ 0, & 5, & 1 \end{pmatrix}$$

$$H = \begin{pmatrix} a_{11}, & 0, & \cdots & 0 \\ 0, & a_{22}, & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0, & 0, & \cdots & a_{mn} \end{pmatrix}$$

diagonální

$$H = \begin{pmatrix} 2, & 0, & 0 \\ 0, & 3, & 0 \\ 0, & 0, & 1 \end{pmatrix}$$

$$J = \begin{pmatrix} a_{11}, & a_{21}, & \cdots & a_{m1} \\ a_{12}, & a_{22}, & \cdots & a_{m2} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{1n}, & a_{2n}, & \cdots & a_{mn} \end{pmatrix}$$

transponovaná
 $J = A^T, J = A'$

$$F = G^T$$

I.5. Matice, operace

Rovnost: $A = B \Leftrightarrow$ jsou stejného typu $m \times n$ a platí $\forall i,j: a_{ij} = b_{ij}$

Sčítání: $C = A+B \Leftrightarrow$ A a B jsou stejného typu a platí $c_{ij} = a_{ij} + b_{ij}$

Násobení číslem: $D = k.A \Leftrightarrow \forall i,j: d_{ij} = k.a_{ij}$

Matice stejného typu $m \times n$ tvoří vektorový prostor. Platí totiž:

a) existuje nulová matice $O: \forall i=1, \dots, m, j=1, \dots, n : o_{ij}=0$

b) platí $A + B = B + A$

c) $A + (B + C) = (A + B) + C$

d) k matici A existuje matice $B = -A$ tak, že $A + B = A - A = O$

e) pro $\alpha \in \mathbf{R}$ platí $\alpha.(A + B) = \alpha.A + \alpha.B$

f) pro $\alpha, \beta \in \mathbf{R}$ platí $(\alpha + \beta).A = \alpha.A + \beta.A$

Navíc pro sčítání a transpozici platí

g) $(A + B)^T = A^T + B^T$

I.5. Matice, násobení matic

Násobení matic: $C = A.B \iff$ jsou *zřetězené*, tj. počet řádků matice A je stejný, jako počet sloupců matice B (A je typu $m \times k$ a B je typu $k \times n$) a platí

$$d_{ij} = \sum_{r=1}^k a_{ir} b_{rj}, \quad i = 1, \dots, m, \quad j = 1, \dots, n$$

Pro násobení matic platí následující vlastnosti (při dodržení zřetězení):

a) $A.(B + C) = A.B + A.C$ (je distributivní)

b) $(A.B).C = A.(B.C)$ (je asociativní)

c) násobení matic není komutativní: $A.B \neq B.A$

d) $(A.B)^T = B^T . A^T$

e) existuje jednotková matice

$$I = \begin{pmatrix} 1, & 0, & \dots & 0 \\ 0, & 1, & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0, & 0, & \dots & 1 \end{pmatrix}$$

tak, že platí: $I.A = A.I = A$

I.5. Matice, soustavy algebraických rovnic

$$\begin{aligned} -x + 3y + 2z &= 0 \\ x - 2y + 3z &= 1 \\ x + y &= 3 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} a_{11}x + a_{12}y + a_{13}z &= b_1 \\ a_{21}x + a_{22}y + a_{23}z &= b_2 \\ a_{31}x + a_{32}y + a_{33}z &= b_3 \end{aligned}$$

$$\begin{pmatrix} -1, & 3, & 2 \\ 1, & -2, & 3 \\ 1, & 1, & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \\ z \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 3 \end{pmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} a_{11}, & a_{12}, & a_{13} \\ a_{21}, & a_{22}, & a_{23} \\ a_{31}, & a_{32}, & a_{33} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \\ z \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \end{pmatrix}$$

Řešení:

$$\mathbf{A} \cdot \mathbf{x} = \mathbf{b}$$

$$\begin{aligned} -x + 3y + 2z &= 0 \\ y + 5z &= 1 \\ 4y + 2z &= 3 \end{aligned}$$

$$\begin{pmatrix} -1, & 3, & 2 \\ 0, & 1, & 5 \\ 0, & 4, & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \\ z \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 3 \end{pmatrix} \quad \mathbf{A}_1 \cdot \mathbf{x} = \mathbf{b}_1$$

$$\begin{aligned} -x + 3y + 2z &= 0 \\ y + 5z &= 1 \\ -18z &= -1 \end{aligned}$$

$$\begin{pmatrix} -1, & 3, & 2 \\ 0, & 1, & 5 \\ 0, & 0, & -18 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \\ z \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ -1 \end{pmatrix} \quad \mathbf{A}_2 \cdot \mathbf{x} = \mathbf{b}_2$$

$$z = \frac{1}{18} \quad y = 1 - 5z = \frac{13}{18} \quad x = 3y + 2z = \frac{41}{18}$$

I.5. Matice, ekvivalentní úpravy

Ekvivalentní úpravy matice (nemění řešení odpovídající soustavy rovnic):

- a) změna pořadí řádků
- b) vynásobení řádku nenulovým číslem
- c) přičtení k libovolnému řádku lineární kombinace ostatních řádků
- d) vynechání nulového řádku

I.6. Hodnost matice

Definice: *Hodnost matice* A je číslo $h(A)$, rovné maximálnímu počtu lineárně nezávislých sloupců nebo řádků matice.

- Je-li A horní trojúhelníková matice typu $m \times n$ jejíž diagonální prvky jsou všechny nenulové, potom $h(A) = \min\{m, n\}$.
- Ekvivalentní úpravy (na řádcích i na sloupcích) nemění hodnost matice

Hodnost matice určíme tak, že ji postupně převedeme ekvivalentními úpravami na trojúhelníkový tvar a spočteme počet nenulových řádků.

I.3. Vektorový prostor: Obecnější definice

Definice: Množinu V budeme nazývat *vektorovým prostorem*, pokud jsou pro její prvky (*vektory*) definovány operace

- sčítání, pro kterou platí
  - ▶ pro všechna $v \in V$, $w \in V$ je $v+w \in V$
  - ▶ existuje nulový prvek $0 \in V$: pro všechna $v \in V$ je $0+v \in V$
  - ▶ pro každé $w \in V$ existuje opačný prvek $v \in V$ tak, že $w+v=0$
  - ▶ sčítání je asociativní: $u+(v+w)=(u+v)+w$
  - ▶ sčítání je komutativní: $u+v=v+u$
- násobení reálným číslem (skalárem), pro které platí
  - ▶ pro libovolné $v \in V$, $a \in \mathbf{R}$ existuje prvek $a.v \in V$
  - ▶ pro libovolné $v \in V$ a jednotkový prvek $1 \in \mathbf{R}$ platí $1.v \in V$
  - ▶ asociativní zákon: pro všechna $a, b \in \mathbf{R}$, $w \in V$ je $a(b.w)=(ab).w$
  - ▶ distributivní zákon: pro všechna $a, b \in \mathbf{R}$, $u, v \in V$ platí
$$a(u+v)=a.u+a.v \quad \text{a také} \quad (a+b).v=a.v+b.v$$

I.3. Vektorový prostor: Poznámky:

- Obecná definice definuje vektorový prostor $V(U)$ s nosičem U nad tělesem F (F je zpravidla těleso reálných či komplexních čísel)
  - pokud je F množina reálných čísel $\mathbf{R}$, hovoříme o reálném vektorovém prostoru,
  - je-li F tělesem komplexních čísel, potom mluvíme o komplexním vektorovém prostoru.
- Nosič prostoru $\mathbf{R}^n$ je vlastně kartézským součinem $\mathbf{R} \times \mathbf{R} \times \dots \times \mathbf{R}$
- Nulový vektor je určen jednoznačně (je ve $V(U)$ jediný)
- Opačný vektor k vektoru $\mathbf{x}$ značíme $-\mathbf{x}$ a je také určen jednoznačně.
- Pro každý vektor $\mathbf{x}$ platí: $-(-\mathbf{x})=\mathbf{x}$; $-\mathbf{x}=(-1).\mathbf{x}$
- Pro každý vektor $\mathbf{x}$ je $0.\mathbf{x}=\mathbf{0}$; podobně pro každý skalár r je $r.0=\mathbf{0}$
- Z rovnice $r.\mathbf{x}=\mathbf{0}$ vyplývá, že buď $r=0$ nebo $\mathbf{x}=\mathbf{0}$.

I.3. Vektorový prostor: Příklady:

- Vektorový prostor může být tvořen pouze jediným prvkem: $\mathbf{0}$ (je to tzv. nulový (triviální) vektorový prostor)
- Množina všech reálných čísel $\mathbf{R}$
- Množina všech komplexních čísel $\mathbf{C}$
- Množina všech uspořádaných n -tic reálných čísel $\mathbf{R}^n$
- Množina všech uspořádaných n -tic komplexních čísel $\mathbf{C}^n$
- Množina všech reálných mnohočlenů (polynomů)
- Množina všech mnohočlenů stupně nejvýše p
- Množina všech matic typu $m \times n$
- Množina všech reálných funkcí definovaných na intervalu $\langle a, b \rangle$
- Množina všech spojitých funkcí definovaných na intervalu $\langle a, b \rangle$

I.3. Vektorový prostor: Eukleidovský prostor:

n- rozměrný Eukleidovský vektorový prostor $V(E_n)$ je vektorový prostor, jehož nosičem je $\mathbf{R}^n$, na němž jsou definovány obvyklé operace sčítání a násobení skalárem a navíc je definována tzv. Eukleidovská vzdálenost $d(\mathbf{x}, \mathbf{y})$ dvou vektorů $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in \mathbf{R}^n$, definovaná takto:

$$d(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \sqrt{(y_1 - x_1)^2 + (y_2 - x_2)^2 + \cdots + (y_n - x_n)^2}$$

- Vektorový prostor $V(E_n)$ se často označuje pouze zkráceně symbolem E_n
- Prostor E_n pro $n=1, 2, 3$ také někdy nazýváme geometrickým prostorem
- Eukleidovská vzdálenost vektorů definuje tzv. Eukleidovskou normu vektoru $\mathbf{x}$, což je jeho vzdálenost od nulového vektoru $\mathbf{0}$. Tuto normu značíme $\|\mathbf{x}\|$ a je

$$\|\mathbf{x}\| = \sqrt{x_1^2 + x_2^2 + \cdots + x_n^2}$$

I.3. Vektorový prostor: Eukleidovský prostor:

skalární součin vektorů $\mathbf{x}, \mathbf{y}$ v E_n je číslo (skalár)

$$\mathbf{x} \cdot \mathbf{y} = x_1 y_1 + x_2 y_2 + \cdots + x_n y_n$$

- V E_3 s pro skalární součin platí rovnost

$$\mathbf{x} \cdot \mathbf{y} = \|\mathbf{x}\| \cdot \|\mathbf{y}\| \cdot \cos(\varphi)$$

kde φ je úhel, který svírají geometrické vektory $\mathbf{x}$ a $\mathbf{y}$.

- Odtud lze spočítat úhel φ jako

$$\cos(\varphi) = \frac{|\mathbf{x} \cdot \mathbf{y}|}{\|\mathbf{x}\| \cdot \|\mathbf{y}\|}$$

- Nulovost skalárního součinu je kritériem "kolmosti":

$$\mathbf{x} \perp \mathbf{y} \iff \mathbf{x} \cdot \mathbf{y} = 0$$

I.4. Dimenze a báze vektorového prostoru

Definice: *Báze* vektorového prostoru V je největší množina lineárně nezávislých vektorů tohoto prostoru. Počet vektorů báze nazýváme *dimenzí* vektorového prostoru V .

Věta: Je-li $\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \dots, \mathbf{a}_n$ báze vektorového prostoru V dimenze n , potom pro každý vektor $\mathbf{u}$, který je z prostoru V a není prvkem báze platí, že jej lze vyjádřit jako lineární kombinaci vektorů báze a to právě jediným způsobem (tedy *jednoznačně*).

Koeficienty ve vyjádření vektoru $\mathbf{u}$ pomocí báze $\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \dots, \mathbf{a}_n$ nazýváme *souřadnicemi* vektoru $\mathbf{u}$ vzhledem k bázi $\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \dots, \mathbf{a}_n$.

Báze vektorového prostoru V dimenze n není určena jednoznačně!
To znamená, že v každém vektorovém prostoru kromě triviálního můžeme nalézt nekonečně mnoho různých bází. Všechny však mají stejný počet členů rovný dimenzi tohoto prostoru n .

I.4. Podprostor

Definice: Je-li V vektorový prostor a U je jeho podmnožina pro kterou platí

- pro libovolná $\mathbf{a}, \mathbf{b} \in U$ je $\mathbf{a} + \mathbf{b} \in U$
- pro libovolné $\mathbf{a} \in U$ a $r \in \mathbf{R}$ je $r \cdot \mathbf{a} \in U$

potom U nazýváme podprostorem vektorového prostoru V .

Věta: Je-li $\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \dots, \mathbf{a}_k$ skupina vektorů z vektorového prostoru V dimenze n a je $k < n$, potom všechny lineární kombinace vektorů $\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \dots, \mathbf{a}_k$ tvoří podprostor dimenze k prostoru V (tzv. *lineární obal*).

Příklady:

$$1) P = \{ \mathbf{u} \in \mathbf{R}^2 : \mathbf{u} = (x, 2y), x, y \in \mathbf{R} \}$$

$$2) Q = \{ \mathbf{v} \in \mathbf{R}^3 : \mathbf{v} = (x, y, 0), x, y \in \mathbf{R} \}$$

$$3) W = \{ \mathbf{v} \in \mathbf{R}^3 : \mathbf{v} = (x, y, 1), x, y \in \mathbf{R} \}$$

$$4) Q = \{ \mathbf{v} \in \mathbf{R}^3 : \mathbf{v} = (x, 2x, 3x), x \in \mathbf{R} \}$$

$$5) Z = \{ \mathbf{v} \in \mathbf{R}^3 : \mathbf{v} = (x, y, 2x - 3y), x, y \in \mathbf{R} \}$$

$$6) S = \{ \mathbf{v} \in \mathbf{R}^3 : \mathbf{v} = (x, y, 2x + 3y - 1), x, y \in \mathbf{R} \}$$

I.7. Determinant matice

Uvažujme čtvercovou matici A typu $n \times n$. *Determinantem* matice A nazveme číslo $\det A$ (někdy též označovaný symbolem $|A|$), které dostaneme výpočtem podle následujících pravidel:

- a) je-li $A = (a)$ čtvercová matice typu 1×1 , potom je $\det A = a$
- b) je-li $n > 1$, vybereme libovolný řádek (například i -tý) a položíme

$$\det A = a_{i1} \cdot A_{i1} + a_{i2} \cdot A_{i2} + \dots + a_{in} \cdot A_{in},$$

kde A_{ij} je tzv. *algebraický doplněk* prvku a_{ij} v matici A :

$$A_{ij} = (-1)^{i+j} A_{ij}^*$$

kde A_{ij}^* je determinant části matice A , která vznikne vyškrtnutím i -tého řádku a j -tého sloupce

- bod b) popisuje tzv. *rozvoj determinantu* podle i -tého řádku
- podobně lze počítat determinant rozvojem podle j -tého sloupce:

$$\det A = a_{1j} \cdot A_{1j} + a_{2j} \cdot A_{2j} + \dots + a_{nj} \cdot A_{nj}$$

Geometrická interpretace: Absolutní hodnota determinantu je rovna objemu rovnoběžnostěnu, vytvořeného nad řádky matice A

I.7. Determinant matice

Definice: Je-li matice A čtvercová typu $n \times n$, potom *determinant matice A* je definován vztahem

kde sočin je
tzv. znaménko

Sarussovo pravidlo:

$$\det \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix}$$

a_{11}, a_{12}, a_{13}
 a_{21}, a_{22}, a_{23}

$\cdot a_{n,j_n}$
, n a $\pi(j_1, \dots, j_n)$ je

Výpočet det

a) $n = 1$:

b) $n = 2$:

b) $n = 3$:

$$\det \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix} = \underbrace{a_{11} \cdot a_{22} \cdot a_{33} + a_{13} \cdot a_{21} \cdot a_{32} + a_{12} \cdot a_{23} \cdot a_{31}}_{\text{green line}} - \underbrace{a_{13} \cdot a_{22} \cdot a_{31} - a_{12} \cdot a_{21} \cdot a_{33} - a_{11} \cdot a_{23} \cdot a_{32}}_{\text{red line}}$$

c) $n > 3$: rozvojem podle nějakého řádku nebo sloupce

I.7. Determinant matice, vlastnosti

- a) $\det A = \det A^T$
- b) Jsou-li A a B čtvercové matice stejného typu, je $\det(A.B) = \det A \cdot \det B$
- c) Obsahuje-li matice A nulový řádek nebo sloupec, je $\det A = 0$
- d) Vyměníme-li v matici A dva sousední řádky nebo sloupce, celý determinant změní znaménko
- e) vynásobíme-li některý řádek (sloupec) matice A číslem λ , je determinant nové matice roven $\lambda \cdot \det A$
- f) Determinant se nezmění, přičteme-li k libovolnému řádku (sloupci) lineární kombinaci ostatních řádků (sloupců)

Z vlastností c), f) vyplývají přímo dvě následující vlastnosti:

- a) Je-li některý řádek (sloupec) v matici A násobkem jiného řádku (sloupce), je $\det A = 0$
- b) Je-li v matici A některý řádek (sloupec) lineární kombinací ostatních řádků (sloupců), je $\det A = 0$

I.8. Inverzní matice

Čtvercovou matici $n \times n$ s hodností n nazýváme *regulární*.
Je-li její hodnost menší než n , potom říkáme, že je *singulární*.

Definice: Je-li matice A regulární, potom k ní existuje matice A^{-1} taková, že

$$A.A^{-1} = A^{-1}.A = I,$$

kde I je jednotková matice stejného rozměru jako A . Matici A^{-1} nazýváme inverzní maticí k matici A .

- Matice A je regulární právě když $\det A \neq 0$.
- Pro inverzní matice platí
  - $(A^{-1})^{-1} = A$
  - $(A.B)^{-1} = B^{-1}.A^{-1}$

I.8. Inverzní matice, výpočet

Výpočet inverzní matice pomocí matice adjungované:

$$A^{-1} = \frac{1}{\det A} \begin{pmatrix} A_{11}, & A_{12}, & \cdots & A_{1n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ A_{n1}, & A_{n2}, & \cdots & A_{nn} \end{pmatrix}^T$$

A_{ij} jsou algebraické doplňky prvků a_{ij} v matici A .

Výpočet inverzní matice pomocí ekvivalentních úprav:

$$(A | I) \sim \cdots \sim (I | A^{-1})$$

Úpravy se mohou provádět pouze na řádcích celé rozšířené matice.

I.9. Soustava lineárních algebraických rovnic

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \cdots + a_{1n}x_n = b_1$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \cdots + a_{2n}x_n = b_2$$

.....

$$a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \cdots + a_{mn}x_n = b_m$$

vektor
neznámých

Zápis soustavy v maticovém tvaru:

matice
soustavy

$$\begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \cdots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \cdots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \cdots & a_{mn} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_n \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_1 \\ b_2 \\ \vdots \\ b_m \end{pmatrix}$$

vektor
pravých
stran

$$\mathbf{A} \cdot \mathbf{x} = \mathbf{b}$$

rozšířená
matice
soustavy

$$\left(\begin{array}{cccc|c} a_{11} & a_{12} & \cdots & a_{1n} & b_1 \\ a_{21} & a_{22} & \cdots & a_{2n} & b_2 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \cdots & a_{mn} & b_m \end{array} \right)$$

n = počet neznámých
 m = počet rovnic
 (obecně nemusí být $n = m$)

$$(\mathbf{A}|\mathbf{b})$$

I.10. Frobeniova věta

Soustava m lineárních algebraických rovnic o n neznámých má řešení právě tehdy, je-li hodnota matice soustavy rovna hodnotě matice soustavy rozšířené o vektor pravých stran.

$$\text{Soustava má řešení} \iff h(A) = h(A|\mathbf{b})$$

Je-li $h(A) = h(A|\mathbf{b}) = n$, potom má soustava právě jedno řešení.
Je-li $h(A) = h(A|\mathbf{b}) < n$, pak má soustava nekonečně mnoho řešení.

- Příklad kdy $h(A) = h(A|\mathbf{b}) > n$ nikdy nemůže nastat!
- Pokud je $h(A) = h(A|\mathbf{b}) = k < n$, potom množinu všech řešení lze vyjádřit pomocí $n-k$ obecných parametrů.
- Pokud je $\mathbf{b} = \mathbf{0}$, je vždy $h(A) = h(A|\mathbf{0})$ a tedy taková soustava má vždy řešení (jedná se o tzv. *homogenní soustavu rovnic*)
- Je-li hodnota matice homogenní soustavy rovna počtu neznámých n , tedy $h(A) = n$, má tato soustava pouze triviální řešení $\mathbf{x} = \mathbf{0}$.
- Je-li hodnota matice homogenní soustavy menší než n , potom množina všech jejích řešení vytvoří podprostor $\mathbf{R}^n$ dimenze $n-h(A)$.

I.11. Metody řešení soustav lineárních algebraických rovnic

Gaussova eliminační metoda:

- i. vezmeme rozšířenou matici soustavy a převedeme ji posloupností ekvivalentních řádkových úprav na trojúhelníkový tvar
- ii. výslednou matici opět vyjádříme jako soustavu rovnic, kterou řešíme "zdola nahoru"

Gaussovou eliminační metodu lze použít na jakoukoli soustavu algebraických rovnic.

Řešení soustavy rovnic s použitím Cramerova pravidla:

- i. spočteme determinant matice soustavy $d = \det A$. Pokud je různý od nuly, pokračujeme dál.
V opačném případě Cramerovo pravidlo nelze použít.
- ii. spočteme determinanty $d_i = \det A_i$, $i = 1, \dots, n$ kde A_i je matice, která vznikne z matice A záměnou i -tého sloupce za vektor pravých stran.
- iii. potom pro řešení $(x_1, \dots, x_n)$ platí, že $x_i = \frac{d_i}{d}$, $i = 1, \dots, n$.

I.11. Metody řešení soustav lineárních algebraických rovnic

Řešení pomocí inverzní matice:

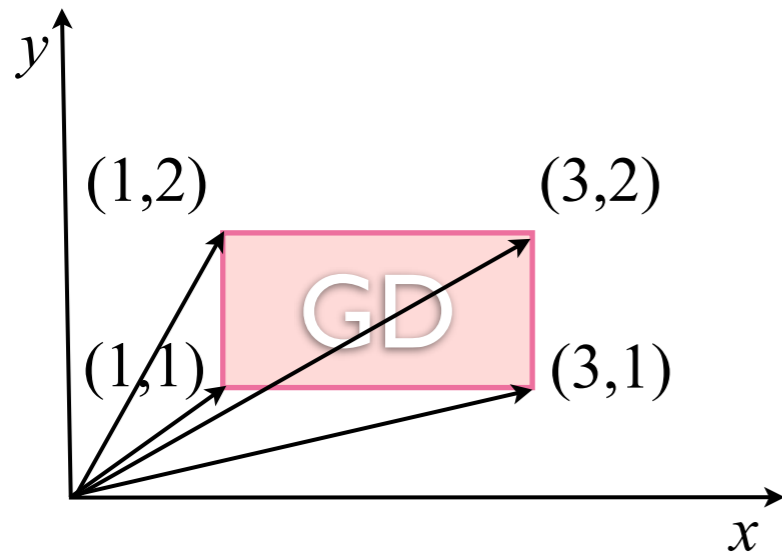
$$\mathbf{A} \cdot \mathbf{x} = \mathbf{b}$$

$$\mathbf{x} = \mathbf{A}^{-1} \cdot \mathbf{b}$$

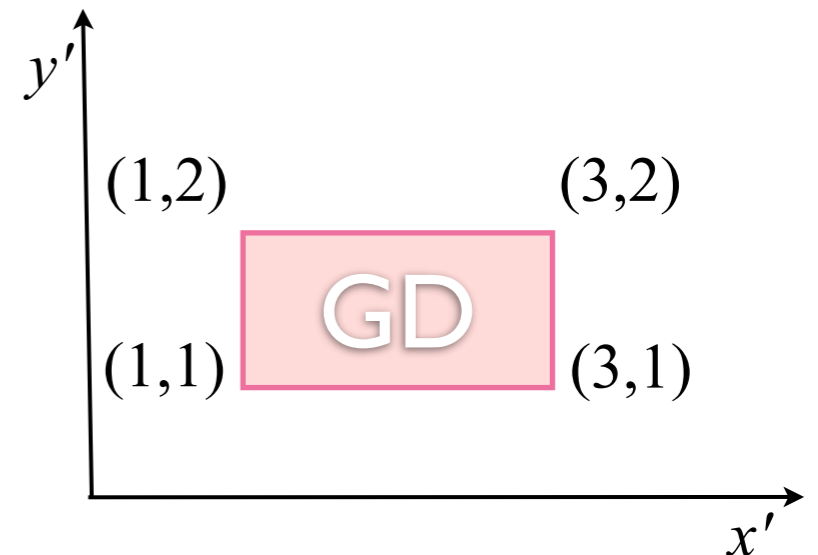
Stejně jako Cramerovo pravidlo, tuto metodu lze použít pouze když
 $\det A \neq 0$

I.12. Vlastní čísla a vlastní vektory matice

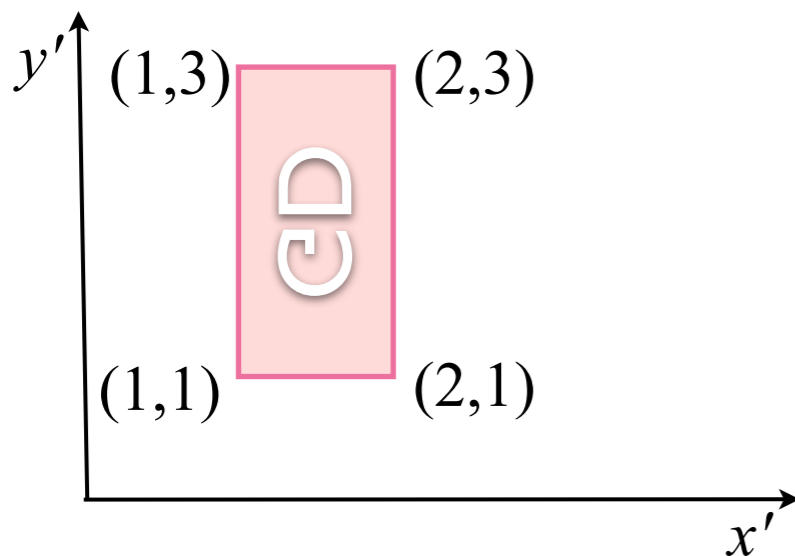
Geometrické transformace v E_2 : $\begin{pmatrix} x' \\ y' \end{pmatrix} = A \cdot \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix}$

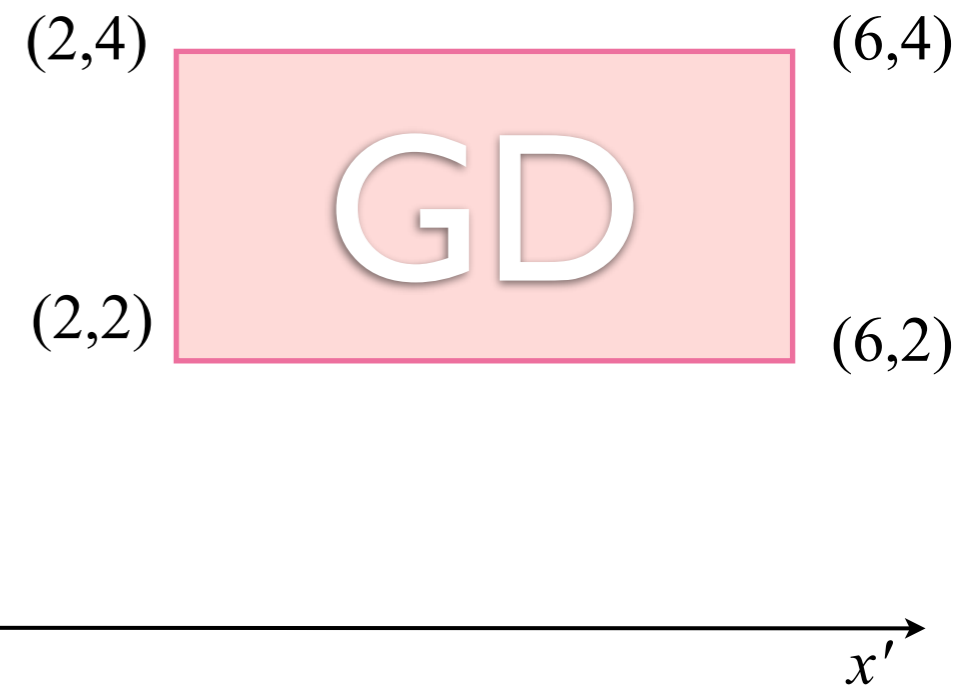
$$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$$

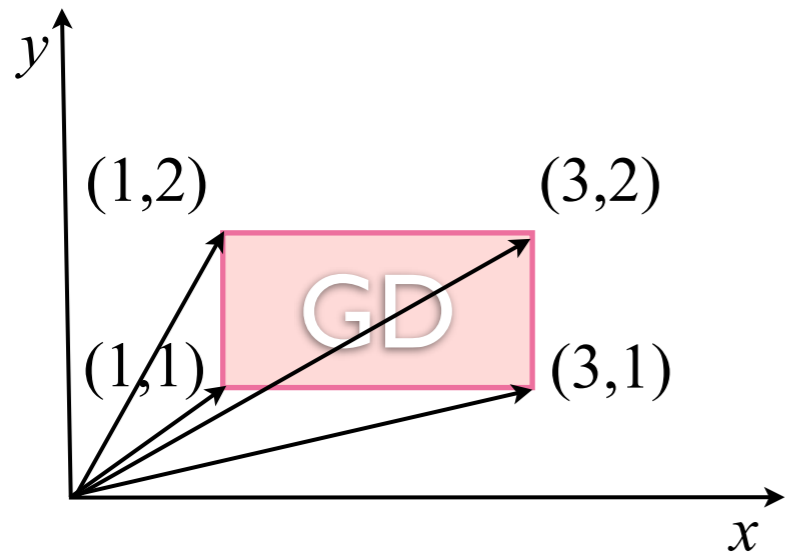

$$\begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$$

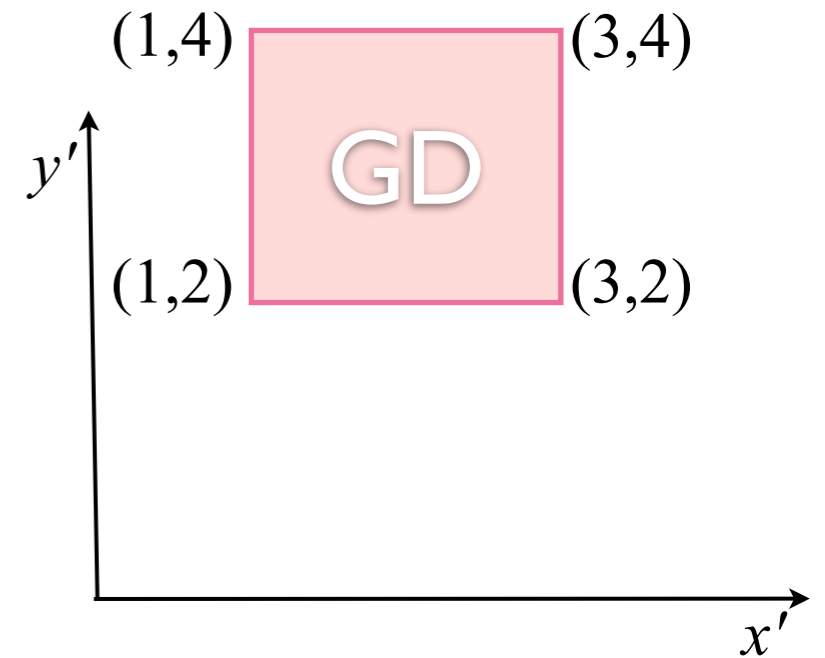

I.12. Vlastní čísla a vlastní vektory matice

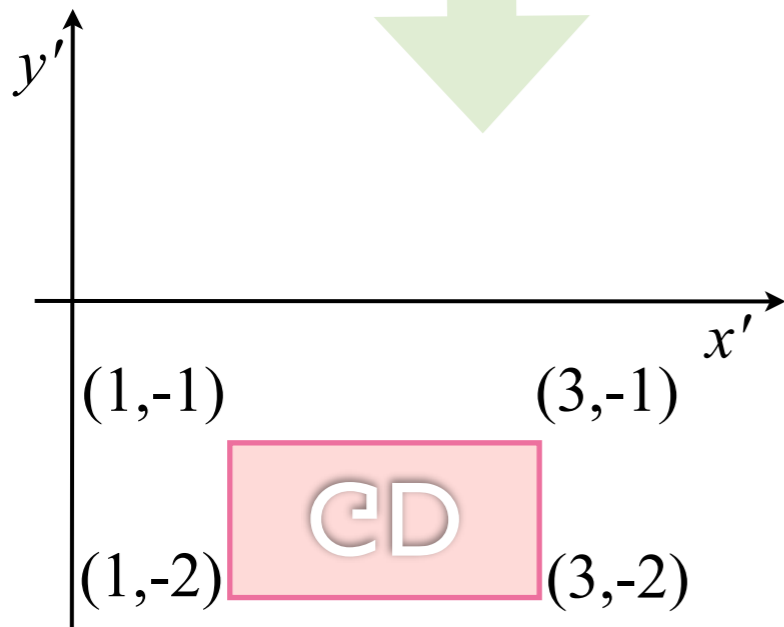
Geometrické transformace v E_2 : $\begin{pmatrix} x' \\ y' \end{pmatrix} = A \cdot \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix}$

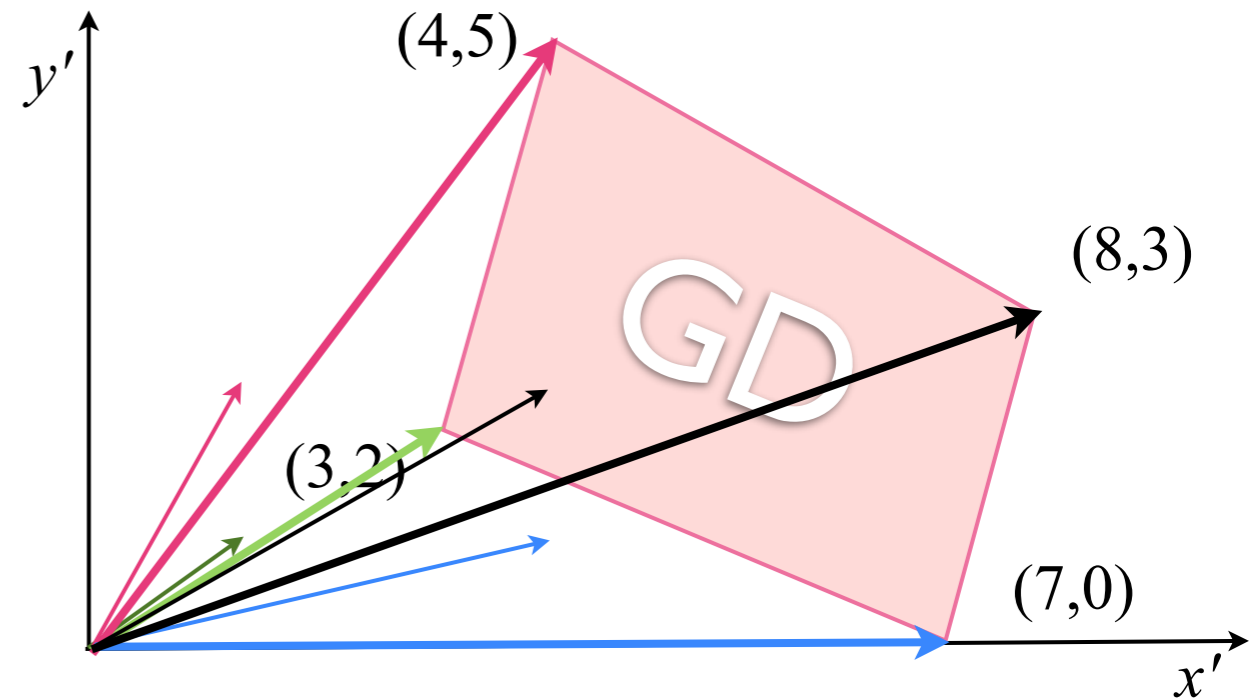
$$\begin{pmatrix} 1, & 0 \\ 0, & 2 \end{pmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} 1, & 0 \\ 0, & -1 \end{pmatrix}$$

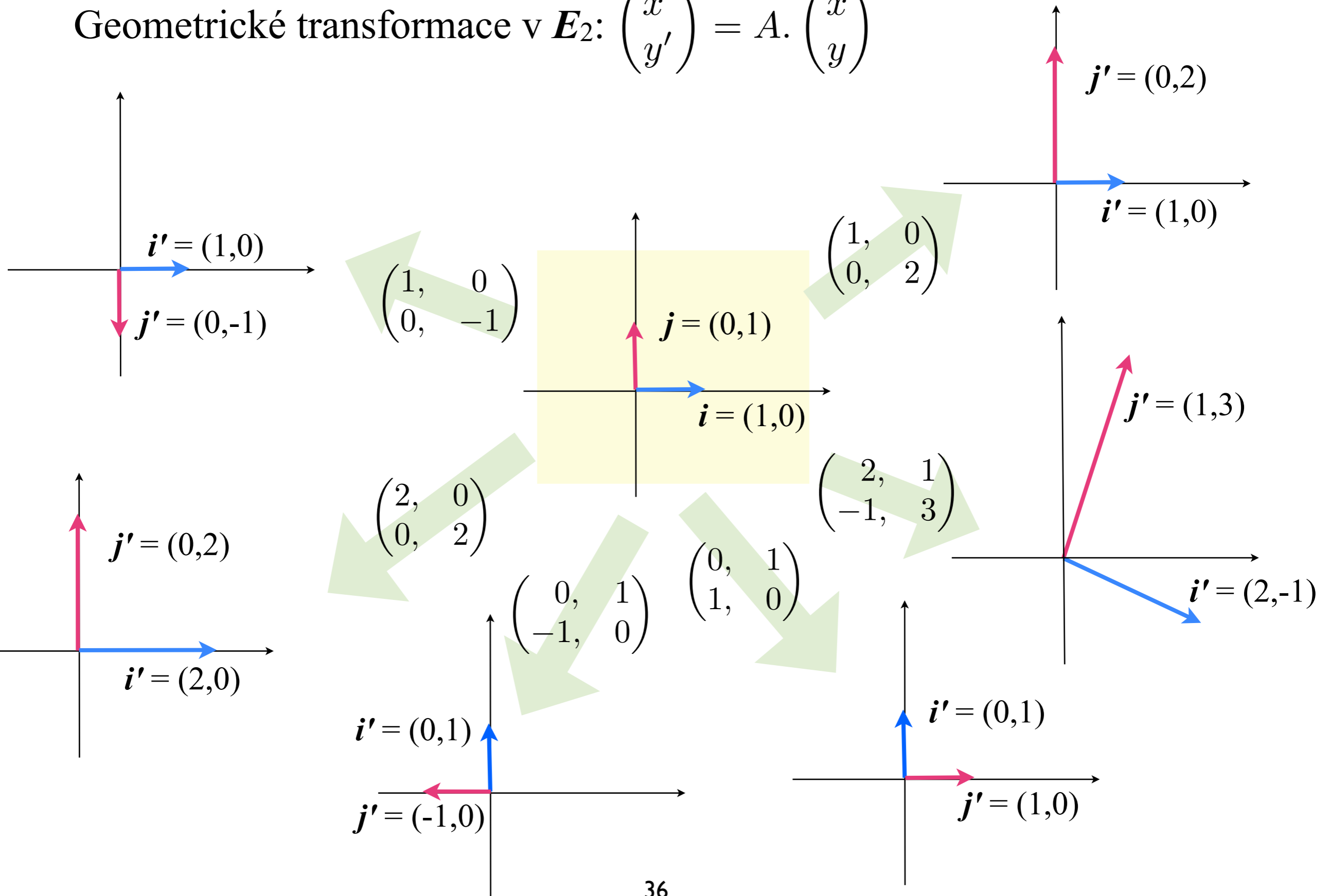

$$\begin{pmatrix} 2, & 1 \\ -1, & 3 \end{pmatrix}$$

I.12. Vlastní čísla a vlastní vektory matice

Geometrické transformace v E_2 : $\begin{pmatrix} x' \\ y' \end{pmatrix} = A \cdot \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix}$

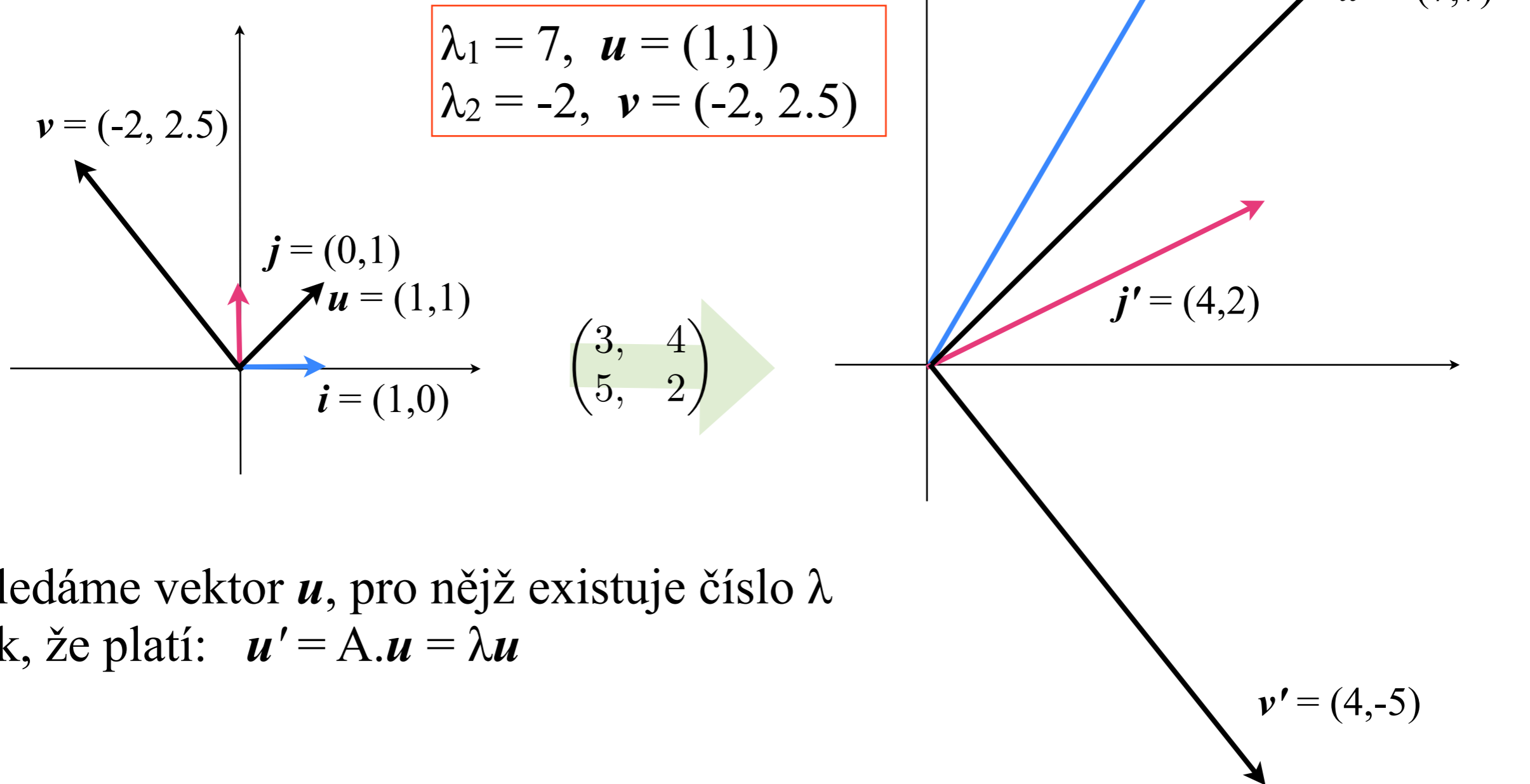
I.12. Vlastní čísla a vlastní vektory matice

Geometrické transformace v E_2 : $\begin{pmatrix} x' \\ y' \end{pmatrix} = A \cdot \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix}$

- identické zobrazení: $A = \begin{pmatrix} 1, & 0 \\ 0, & 1 \end{pmatrix}$
- překlopení kolem osy x: $A = \begin{pmatrix} 1, & 0 \\ 0, & -1 \end{pmatrix}$
- překlopení kolem osy y: $A = \begin{pmatrix} -1, & 0 \\ 0, & 1 \end{pmatrix}$
- otočení o úhel ψ doleva: $A = \begin{pmatrix} \cos\psi, & -\sin\psi \\ \sin\psi, & \cos\psi \end{pmatrix}$
- překlopení podle osy 1. a 3. kvadrantu: $A = \begin{pmatrix} 0, & 1 \\ 1, & 0 \end{pmatrix}$
- překlopení podle osy 2. a 4. kvadrantu: $A = \begin{pmatrix} -1, & 0 \\ 0, & -1 \end{pmatrix}$
- změna měřítka: $A = \begin{pmatrix} a, & 0 \\ 0, & b \end{pmatrix}$
- zpětná transformace: $B = A^{-1}$

I.12. Vlastní čísla a vlastní vektory matice

Geometrické transformace v E_2 :

Hledáme vektor $\mathbf{u}$, pro nějž existuje číslo λ tak, že platí: $\mathbf{u}' = A \cdot \mathbf{u} = \lambda \mathbf{u}$

I.12. Vlastní čísla a vlastní vektory matice

Definice: Komplexní číslo λ nazveme *vlastním číslem* čtvercové matice A , existuje-li nenulový vektor $\mathbf{u}$ takový, že platí $A \cdot \mathbf{u} = \lambda \mathbf{u}$. Vektor $\mathbf{u}$ potom nazýváme *vlastním vektorem* odpovídajícím vlastnímu číslu λ .

Hledáme vektor $\mathbf{u}$, pro nějž existuje číslo λ tak, že platí: $A \cdot \mathbf{u} = \lambda \mathbf{u}$

$$(A - \lambda) \mathbf{u} = \mathbf{0}$$

$$\det (A - \lambda) = 0 \quad \text{charakteristická rovnice}$$

Je-li matice typu $n \times n$, potom má charakteristická rovnice n kořenů $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n$. Každému z nich odpovídají vlastní vektory $\mathbf{u}_1, \mathbf{u}_2, \dots, \mathbf{u}_n$ jako řešení soustav rovnic $(A - \lambda_i) \mathbf{u}_i = \mathbf{0}$, $i = 1, 2, \dots, n$.

Vlastní čísla a vlastní vektory hledáme obecně jako komplexní. Pokud má matice 2×2 komplexní vlastní čísla (řešení charakteristické rovnice), potom při transformaci souřadnic v $\mathbb{R}^2$ neexistují vektory, které by zachovávaly směr.

I.12. Vlastní čísla a vlastní vektory matice, vlastnosti

- Vlastní vektory matice A odpovídající různým vlastním číslům jsou lineárně nezávislé
- Matice A má nulové vlastní číslo právě když je singulární.
- Je-li $\lambda_1=(a+ib)$ komplexní vlastní číslo matice A a $\mathbf{u}_1$ je příslušný vlastní vektor, potom má tato matice i komplexně sdružené vlastní číslo $\lambda_2=(a-ib)$ s vlastním vektorem $\mathbf{u}_2$ komplexně sdruženým k $\mathbf{u}_1$.
- Je-li λ vlastním číslem matice A spolu s vlastním vektorem $\mathbf{u}$, potom λ^2 je vlastním číslem matice $A^2 = A \cdot A$ se stejným vlastním vektorem $\mathbf{u}$.
- Je-li λ vlastním číslem matice A spolu s vlastním vektorem $\mathbf{u}$, potom $1/\lambda$ je vlastním číslem matice A^{-1} se stejným vlastním vektorem $\mathbf{u}$.
- Je-li A symetrickou čtvercovou maticí, pak všechna její vlastní čísla jsou reálná. Vlastní vektory odpovídající různým vlastním číslům jsou v tomto případě vzájemně kolmé.